

ЖІНКА, ЯКА УСОБЛЮЄ СВІТЛО

THE WOMAN, WHO EMBODIES THE LIGHT

[Рецензія на видання: Швець А. «Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталі Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах»: монографія / Алла Швець; Інститут Івана Франка НАН України; Лекторій СУА з жіночих студій УКУ; ВГО «Союз українок». – Львів, 2018. – 752 с. – (Серія «Літературознавчі студії»; вип. 23)].

Назва монографії Алли Швець відсилає читача до міфу про Аріадну (у перекладі з грецької — «найсвятіша», «найчистіша»). Це ім'я дочки царя Міноса і Пасіфа, що подарувала Тесеєві клубок ниток, який вивів його з лабіринту Мінотавра. «Ниткою Аріадни» називають спосіб, що допомагає розв'язати якесь важке питання, вийти зі скрутного становища. Зв'язок постаті Наталі Кобринської, яку в українському історико-національному контексті найчастіше асоціюють із початком жіночого руху в Україні, із цим міфологічним сюжетом не випадковий. Письменниця переклала з французької драму М. Метерлінка «Аріана і Синя Борода» (1906) і видала її під назвою «Синьобородий і Аріана, або Даремний визвіл» (1913), у «Передньому слові» до неї наголосивши: у творі показано «як стає сильна жінка проти сильного чоловіка — дух визволу супроти поневолення». Образ Метерлінківської героїні співвідноситься з духовною місією і подвижницьким чином самої Наталі Кобринської, яка торувала шлях до жіночого поступу і повсякчас прагнула утверджувати ідеали «визволення і свободи», тому стала символом покоління, світочем на шляху пошуку істини.

Але донедавна постать цієї письменниці, літературознавиці, перекладачки, фольклористки, феміністки трактували досить вузько і однобічно: ставлячи на передній план громадську діяльність, замовчували або недооцінювали її досить помітну й цікаву літературну спадщину, в той час як письменниця вирізнялася на тлі своєї доби особливим духовно-інтелектуальним світом, енергією і талантом,

тому посідає чільне місце в історико-літературному процесі. На жаль, досить фрагментарно у вітчизняному біографічному і літературознавчому дискурсі з'ясовано непрості життєтворчі стосунки Н. Кобринської з І. Франком, М. Павликом, М. Грушевським, М. Драгомановим, О. Кобилянською, Пантелеймоном та Олександром Кулішами, Б. Грінченком, І. Нечуєм-Левицьким, Оленою Пчілкою та іншими постатями, які відіграли значну роль у її долі, ще не висвітлено реальні та епістолярні контакти з ними, духовна близькість та розходження із сучасниками.

Таким чином, витворювалася парадоксальна ситуація: центральна постать українського феміністичного руху кінця XIX — початку XX ст. водночас вважалася лише другорядною, маргінальною письменницею; творчий доробок її лише останнім часом почали аналізувати із застосуванням інструментарію багатьох методологічних перспектив (В. Агєєва, С. Геник, О. Гнідан, С. Гупало, Р. Жаркова, І. Денисюк, І. Жовтуля, В. Качкан, І. Кейван, М. Легкий, В. Панченко, Ф. Погребенник та інші), але рідко залучали його до вітчизняного та світового контексту. Тому досі не було серйозних намагань збагнути людський образ цієї діячки, феномен психодуховної й творчої конституції, її інтелектуальне оточення, тодішнє культурне середовище.

Алла Швець взялася за нелегке завдання: зруйнувати міф про незначущість Н. Кобринської для літературного канону і показати її знаковість для українського суспільства і літератури, створити комплексну психобіографію цієї неординарної особистості, розкрити різні грані її духовного універсуму, зрівноважити творчий і суспільницький аспекти її таланту. Задля цього вона звернулася до біографічних першоджерел і документальних свідчень — автонаративних текстів Кобринської, часом важкодоступних матеріалів: розпорошених по різних часописах її художніх творів, епістолярію, автобіографії, власних спогадів письменниці, публіцистичних, фольклористичних і літературно-критичних праць, перекладів, фольклорних записів, мемуарів її сучасників тощо. Чи не вперше за останні десятиліття маємо працю, у якій літературознавець повнокровно послуговується методами міждисциплінарної науки — біографіки, яка, органічно поєднуючи науку та мистецтво, орієнтується на нестандартні прийоми, досліджуючи життя людей, розкриваючи складні модифікації (світоглядні, психологічні, поведінкові). У результаті ретельної праці маємо комплексне дослідження життєтворчого феномена Н. Кобринської, у якому застосовано біографічний, психологічний, порівняльно-історичний, типологічний, текстологічний, структурно-семантичний методи, а також методи герменевтики, рецептивної естетики, феміністичної критики та гендерного аналізу. Особливо слід наголосити плідне використання просопографічного методу, який дав змогу цілісно дослідити постать Наталії Кобринської як

творчої особистості в усій сукупності її індивідуальних якостей та взаємостосунків з оточенням.

У центрі дослідження А. Швець — творча біографія Н. Кобринської, її складний внутрішній і зовнішній світ. На думку дослідниці, біографічний дискурс Кобринської варто розбудовувати не шляхом ідеалізації чи уславлення, а «через оприявлення колізій її життєвої драми» (с. 10). Біографічна конструкція/реконструкція базується на об'єктивності біографічних фактів і підкріплюється ними, хоча й не виключає суб'єктивності їх інтерпретації. Увага зосереджується на подіях, які фіксують переміщення письменниці у межах часово-просторових координат та на різноманітних елементах різних сфер її життя — психологічних, комунікаційних, приватних, професійних, побутових, які репрезентують суперечності її характеру, ставлення до оточення, вчинки та їх мотивацію. Простежуючи географічні виміри, суспільні й творчі вектори комунікацій письменниці, генераційні конфлікти, дослідниця пов'язує їх насамперед із ключовою метафорою «дух часу» (Zeitgeist). Осмислюючи світоглядні константи Наталії Кобринської крізь призму фемінізму, європеїзму, націоналізму, А. Швець наголошує: саме висока національна свідомість письменниці дає підстави виразно означити її українську європейськість, активну позицію в генеруванні європейських ідей у вітчизняній царині. Пов'язуючи з діяльністю Н. Кобринської концептуалізацію ідей українського фемінізму, авторка дисертації розглядає фемінізм і як світоглядний феномен, і певну ідеологію. У праці А. Швець постає амбіційна й досить вразлива за внутрішнім психоукладом особистість, мислителька з унікальним світовідчуттям, яка пройшла складний шлях духовно-світоглядного розвитку і мала постійну потребу пояснювати себе, бути зрозумілою й належно поцінованою в суспільстві. Щоб досягнути творчу особистість Н. Кобринської, дослідниця простежує письменницьку еволюцію, індивідуальний стиль, проблемно-тематичне розмаїття її прозової спадщини, розширення поля художніх обсервацій, трансформації генологічної парадигми на тлі загальнокультурної та духовно-естетичної ситуації на межі XIX–XX ст.

Від першої автобіографії й до останніх «смеркальних» текстів письменниці А. Швець простежує, як еволюціонує її духовна сутність у сприйнятті себе й людей, сприйнятті себе спочатку як частини соціуму, а згодом як самотньої, маргінальної особистості. Цікавими є міркування авторки монографії щодо викарбованого на надгробку письменниці написі, заповіданому у її тестаменті: «Мені вже серце не болить». Дослідниця переконує: Кобринська намагалася ословити стан власної душі у позачасі, щоб хоч після смерті стати зрозумілою своїй громаді. Цей надмогильний напис є глибоко символічною реф-

лексією, це свідчення «життєвого упокорення, примирення зі світом та із собою, катарсисне прощення, подолання життєвого бунту й вихід за межі свого замкненого світу в просторінь іншого життя» (с. 169). Ця метафізична констатація звільнення від болю, переконана А. Швець, це трагедія людини, неприйнятої своїм поколінням. Генераційний феномен, як доводить авторка монографії, у контексті осмислення інтелектуальної біографії Наталі Кобринської є досить ефективною опцією для прочитання творчої й психодуховної індивідуальності письменниці на тлі доби й інтелектуального оточення.

Переглядаючи рецепцію творчості Н. Кобринської в літературознавстві з погляду творчої еволюції, поетики, проблематики, генології, А. Швець доходить висновку: до аналізу її спадщини можна добирати щоразу нові герменевтичні ключі, сучасні методології й теоретичні підходи. Серед найважливіших тем і мотивів письменниці — «проблеми гендерних взаємин, любовних переживань, жіночої тілесності, фемінної чуттєвості, посиленої рефлексійності, духовної емансипації і психології жінки, взаємсприйняття жінки і чоловіка» (с. 462). Її письменницький стиль поставав із власного досвіду, світовідчуття і духовного переживання, що в умовах розвитку літературного процесу кінця XIX — початку XX століття Кобринська називає напрямом «настрою». Але, констатуючи модерністські експерименти у творчості письменниці, критики розглядали їх лише як своєрідну надбудову на реалістичному фундаменті, як показник її творчого регресу, завмирання таланту. Натомість А. Швець вважає, що модерністський сегмент творчості Н. Кобринської варто розглядати як одну з іманентних форм творчого самовираження, як логічний наслідок психодуховної і світоглядної еволюції, що було спричинене впливом західноєвропейської літератури та пошуком нових художньо-стильових ресурсів у національному письменстві. У руслі новітнього відчуття епохи трансформувалося й творче мислення Н. Кобринської, за її словами, від «обсервації життя» до «обсервації вражень» (лист до Б. Грінченка 1900 р.). А. Швець простежує зацікавлення мисткині релігійним містицизмом, чому сприяли езотеричні експериментування, схильність до візійних станів, її особиста чуттєвість. Характерною ознакою письменницького хисту Н. Кобринської є психологізм і запровадження в українську літературу жанру художньої «психограми» (саме так називала письменниця свої психологічні прозові мініатюри, а ще «кусники», «психологічні студії», «річі психологічно-настроєві»). Особливу увагу дослідниця звертає на психограми з виразною автобіографічною генезою — твори, що постають фрагментами цілісного автобіографічного метатексту. Художній прозопис Кобринської, вважає дослідниця, доречно осмислю-

вати в руслі її ідейно-естетичної, стильової та світоглядної еволюції, яка спрямовувала творче мислення від реалізму до модернізму в різних його стильових виявах — символізму, імпресіонізму, сюрреалізму.

Отже, спроба дослідити життєвий світ письменниці як прожиту локальну історію в різних буттєвих вимірах, аксіологічних сенсах і духовних осягненнях, створити повноцінну біографію-пояснення дала змогу окреслити стереоскопічний ментальний образ митця в руслі сучасної просопографії. Залишається актуальним побажання авторки монографії: щоб збагнути феномен творчої індивідуальності Наталі Кобринської, вкрай потрібне повне видання її художніх творів, корпус епістолярію, перекладацької, мемуарної, літературознавчої, фольклористичної та публіцистичної спадщини письменниці.

*Галина Андріївна АЛЕКСАНДРОВА,
доктор філологічних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5136-5160>
Halyna ALEKSANDROVA,
Doctor of Philological Sciences,
Leading Research Associate
of the Institute of Biographical Research of VNLU
(Kyiv, Ukraine)*

Стаття надійшла 05.11.2019 р.